

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ.2550 – 2554 (2549, หน้า 65-80) รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญมีการจัดการพัฒนาต่อยอดในการใช้ประโยชน์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่ และเผยแพร่สู่สากลโดยการสืบค้น ถอดความรู้ ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อันเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยแล้วนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งจะเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ และยังคงตรงกับพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547, 2547) ที่ระบุความสำคัญของมหาวิทยาลัยราชภัฏไว้ในมาตรา 7 ว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชู ภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน เป็นคลังความรู้ และเป็นเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และสังคมโดยพัฒนาระบบข้อมูล ความรู้สากล ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์ได้จริงในการพัฒนาท้องถิ่น และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน รวมทั้งเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้าถึงข้อมูล ความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถให้บริการที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของอาจารย์ นักศึกษาและชุมชนในเครือข่ายการเรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเป็นองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลในท้องถิ่นรวมถึงงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ในทุกภาคของประเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรก คือ ภูมิปัญญาประเภทองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น เช่น การผลิตอาหาร และเครื่องดื่ม การผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การผลิตผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ และการผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ หิน โลหะ แก้ว ดินเผา เครื่องหนัง เป็นต้น ส่วนภูมิปัญญาอีกประเภท คือ ภูมิปัญญาประเภทงานศิลปะภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ฝอหนังพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน จิตกรรมพื้นบ้าน ประติมากรรม

พื้นบ้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน และสิ่งทอพื้นบ้าน

นอกจากมนุษย์จะใช้ภูมิปัญญาเพื่อประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศแล้ว มนุษย์ยังสังเกตลักษณะที่เป็นคุณ และโทษของธรรมชาติ แล้วนำมาเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิต กระบวนการทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง และประเทศชาติ ชาวอีสานมีทัศนคติในการใช้ชีวิตว่าอยู่เป็นหมู่ดีกว่าอยู่โดดเดี่ยวเพราะจิตจำกัดทางกายภาพ และภูมิปัญญา การช่วยกันคิด ช่วยกันทำ การพึ่งตนเอง และการพึ่งกันเองน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด ซึ่งการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งแม้บางส่วนอาจไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ต้องมีการเปลี่ยนแปลง แต่กระบวนการทางสังคมในบางส่วนยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในสภาพสังคมปัจจุบัน

ภาคอีสานตอนบนเป็นภาคที่มีศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะ คั้งอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีพรมแดนติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเป็นพรมแดนกั้น ชาวอำเภอด่านซ้ายส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อถึงประเพณีบุญหลวง หรือ “ประเพณีผีตาโขน” ของอำเภอด่านซ้ายที่จัดทุกปี ประเพณีผีตาโขนแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผู้ที่เล่นผีตาโขนนั้นส่วนมากเป็นผู้ชายทั้งที่เป็นเด็ก และวัยรุ่น ซึ่งจะแต่งกายเลียนแบบผีต่าง ๆ ผีตาโขนทุกตัวต้องสวมหน้ากากที่ทำจากหวด หนึ่งข้าวเหนียว สานด้วยไม้ไผ่หักพับขึ้นทำเป็นหมวกแล้วนำมาเย็บต่อกับ โคนก้านมะพร้าว แล้วทำให้เป็นรูปหน้ากากผีตาโขน แล้วตกแต่งด้วยสีน้ำมัน เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำหน้ากากผีตาโขนจากรุ่นสู่รุ่น มีการเปลี่ยนแปลงตามความเจริญของวัตถุ การส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่งผลให้หน้ากากผีตาโขนเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกัน และภูมิปัญญาในการถ่ายทอดการทำหน้ากากผีตาโขนก็หดหายไปตามด้วยเหมือนกัน จึงควรอนุรักษ์เพื่อส่งผลให้การถ่ายทอดการทำหน้ากากผีตาโขนยังคงเหลือการทำหน้ากากผีตาโขนแบบดั้งเดิมจนถึงการทำหน้ากากผีตาโขนในปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ชาวอีสานอย่างหนึ่งคือการทำปลาร้า เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่จะเก็บปลาที่มีชุกชุมในเขตลุ่มน้ำต่าง ๆ มาไว้กินได้ตลอดปี ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของคนอีสาน ปลาร้ามีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของคนอีสานมาก นอกจากจะนำมาเป็นอาหารโดยตัวของมันเองแล้ว อาหารอีสานทุกอย่างต้องใช้ปลาร้าเป็นส่วนประกอบ ซึ่งหากชุมชนขาดปลาร้าเป็นส่วนประกอบก็ไม้อาจเรียกว่าเป็นอาหารอีสานขนานแท้ได้เลย ภูมิปัญญาการทำปลาร้าในวัฒนธรรมอีสานนั้นปลาร้าเป็นอาหารหลัก และเป็นเครื่องปรุงรสที่สำคัญที่สุด จนถือเป็นหนึ่งในวิญญูณห้าของความเป็นอีสาน ได้แก่ ข้าวเหนียว ส้มตำ ลาบ ปลาร้า และหมอลำ (หมอลำเรื่อง หรือหมอลำกลอน) ชีวิตคน

อีสานก่อนปี พ.ศ.2500 ครอบครัวชาวนาทุกครอบครัวจะทำปลาร้ากินเอง มากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับปริมาณของปลา นอกจากบริโภคเองในครอบครัวแล้วปลาร้ายังเป็นของฝากที่ดีเมื่อญาติพี่น้องไปมาหาสู่กัน สิ่งที่ชาวบ้านชาวอีสานนิยมฝากคิดไม่ติดมือไป คือ ปลาร้า ชาวบ้านที่มีฝีมือขึ้นชื่อในการทำปลาร้าในหมู่บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ปลาร้าซึ่งเกิดจากการคิดค้น และพัฒนาตามภูมิปัญญาของท้องถิ่น มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จนเป็นที่รู้จักและเกิดการยอมรับของคนทั่วไป การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องปลาร้าข้ามปีและพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องของกลุ่มบ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีดังกล่าวเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน อันเป็นการพัฒนาทุนทางปัญญาของท้องถิ่นที่จะส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างสังคมฐานความรู้ที่จะทำให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ในสภาพปัจจุบันผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผา นั้นนับวันจะมีจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ จะมีคงเหลือที่บ้านกลาง หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 15 ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทนเพียงแห่งเดียวเท่านั้นในจังหวัดนครพนมที่ยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผามากกว่า 200 ปี โดยความโดดเด่นของเครื่องปั้นดินเผาอยู่ที่ดิน ซึ่งเป็นดินเหนียวที่มีทรายปน โดยไม่ต้องใช้ดินจากบ่ออื่นมาผสม และจะมีโดยเฉพาะบ่อดินในตำบลโนนตาลเท่านั้น ทำให้เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว และมีคุณภาพดี ซึ่งคาดว่าน่าจะเกิดมาจากกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากต้นแบบภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ยังไม่เป็นระบบ ประกอบกับความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก มักจะไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้ นอกจากคนในครอบครัว หรือเป็นญาติโดยสายเลือดซึ่งเมื่อต้นแบบภูมิปัญญาสิ้นชีวิตลง ความรู้จะหายไปพร้อมกับต้นแบบภูมิปัญญา ชุมชนจึงเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องเครื่องปั้นดินเผาเพื่อรวบรวมให้เป็นระบบ สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนและเครือข่ายได้โดยง่าย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้ ก่อให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ สร้างงานได้

ผักคอนแค้นเป็นพืชล้มลุกที่เป็นพืชผักพื้นบ้านของเครือข่ายอินแปลงที่มีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพากันเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้กลุ่มอินแปลงเป็นกลุ่มซึ่งมีสมาชิกเป็นเครือข่ายรอบป่าภูพานครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัด คือ สกลนคร อุดรธานี กาฬสินธุ์ มุกดาหาร มีแหล่งอาหาร พืชผักพื้นบ้านและพืชผักต่าง ๆ ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีพืชผักธรรมชาติที่กินเป็นอาหารประจำวัน คือ หวาย ผักหวาน หวายกับผักหวาน เป็นพืชเศรษฐกิจที่ทุกคนทั่วไปรู้จักดี ส่วนผักคอนแค้นเป็นพืชที่ช่วยเสริมให้หวายกับผักหวานมีมูลค่าเพิ่มขึ้น โดยเพิ่มความอร่อยในรสชาติอาหาร แกงหวาย แต่ผักคอนแค้นกำลัง

จะหมดไป เนื่องจากคนยังไม่ตระหนักเรื่องการปลูกผักคอนแคน เพราะก่อนที่จะปลูกผักคอนแคนจะต้องมีการปลูกป่าให้ร่มครึ้มก่อนผักคอนแคนจึงจะเจริญเติบโตและขยายพันธุ์ได้ดี ซึ่งปัจจุบันตลาดมีความต้องการบริโภคผักคอนแคนค่อนข้างสูง แต่ผักคอนแคนมีเพียงในสวนของเกษตรกรมีปัญญาของเครือข่ายอินแปงเพียง 2 ราย ซึ่งถ้าหากไม่มีการอนุรักษ์องค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาของผักคอนแคนเอาไว้ อาจเกิดการสูญสลายไปจากชุมชนได้

สมุนไพรมะขามที่ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้จักส่วนมากเป็นพืชสมุนไพรมะขามที่อยู่ใกล้ตัวใช้เป็นทั้งอาหารและเป็นยา ชาวบ้านมีความสนใจเรื่องการใช้สมุนไพรมะขามรักษาโรคอยู่มาก แต่ปัญหาคือชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่รู้จักสมุนไพรมะขาม บางครั้งจึงอาจทำลายสมุนไพรมะขามไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ทำให้สมุนไพรมะขามที่มีอยู่ในวันจะลดลง ส่วนพืชอื่นๆ ที่เป็นสมุนไพรมะขามที่ใช้เป็นตัวยาในการรักษาโรคจะใช้เฉพาะผู้ที่รู้จักและเป็นหมอสมุนไพรมะขามเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันสถานการณ์ของหมอยาพื้นบ้านอีสานในปัจจุบัน พบว่ามีแนวโน้มลดลง อาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก (สมบัติ ภาววิชา และคณะ, 2546, หน้า 6) ตัวหมอเองไม่ต้องการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวสู่คนรุ่นหลัง มีหลายรายที่ความรู้ดังกล่าวหายไปพร้อมกับชีวิตของหมอยา ขาดผู้สืบทอดเนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจคนหนุ่มสาวนิยมเข้าไปทำงานในตัวเมือง และการรักษาแบบนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมใช้บริเวณป่าที่ใช้เก็บตัวยาสสมุนไพรมะขามน้อยลงหรืออาจเพราะการทำลายพื้นที่ป่าดังกล่าวนั้นสมุนไพรมะขามบางอย่างสูญหาย หมอยาพื้นบ้านต้องออกไปแสวงหาจากแหล่งอื่นอาจทำให้เกิดความท้อแท้และเลิกทำการรักษาไป การไม่รู้รักษาของหมอยาพื้นบ้านทำให้เกิดความกลัวในการประกอบอาชีพ หรือถูกผู้ไม่หวังดีหลอกลวงทำให้เกิดความเสียหายจนต้องเลิกรักษาให้กับผู้ป่วยจากปัญหาดังกล่าวองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในอดีตจากการสั่งสม และถ่ายทอดมาจากอดีตจากบรรพบุรุษกำลังจะสูญหายไปหากไม่ได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการสืบทอดองค์ความรู้ที่นั่นไว้ให้คงอยู่ดังนั้นก็จำเป็นต้องจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาดังกล่าว เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาแนวทางในการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าองค์ความรู้ที่นั่น โดยเฉพาะสมุนไพรมะขาม

การศึกษาระบบนิเวศที่มองเห็นถึงค่านิยม โลกทัศน์และภูมิปัญญาของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี และอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาระบบนิเวศเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของผู้คนในสังคม ตลอดจนกำหนดบรรทัดฐานของสังคมได้อีกทางหนึ่ง การศึกษาระบบนิเวศจึงเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางสังคมควรค่าต่อการเรียนรู้ และแสดงถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ปัจจุบันพิธีการศึกษาระบบนิเวศในภาคอีสานมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และรวมทั้งพิธีการศึกษาระบบนิเวศบางอย่างได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการถ่ายทอดและกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ

การศึกษา สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป การพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพของชาวอีสาน มีกระบวนการถ่ายทอดหรือสืบทอดอย่างไร และอะไร คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ส่งเสริมให้เกิดการใช้ฐานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความต้องการ และมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา และวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบนส่วนหนึ่งประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง ผิดาโชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องปลาร้าข้มปี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องผักคอนแคน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำสมุนไพรลูกประคบ และ ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพของชาวอีสาน หากมีการจัดการความรู้ที่สนองต่อความต้องการของกลุ่มคน องค์กรและเครือข่ายต่าง ๆ ในสังคมจะเป็นการสร้างพลังในการเรียนรู้ส่งเสริมให้เกิดบุคคลแห่งการเรียนรู้ และองค์กรการเรียนรู้ขึ้นได้ในสังคมท้องถิ่นนั้นนั่นคือการสร้างองค์ความรู้เพิ่มขึ้นในแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนาต่อยอดความรู้เดิม หรือ สร้างความรู้ใหม่ที่เท่าทันความเป็นจริงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนได้ ดังนั้นจึงได้ทำการ วิจัยชุดโครงการวิจัยการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสาน ตอนบน เพื่อให้ได้รูปแบบและการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสาน ตอนบน และสามารถนำองค์ความรู้ไปเพิ่มมูลค่าสินค้าของชุมชนในท้องถิ่นรวมถึงการ เผยแพร่องค์ความรู้ที่ค้นพบผ่านสื่อที่สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน
- 1.2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาผลผลิตของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน อันนำไปสู่การยกระดับความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยชุดโครงการวิจัยการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน ซึ่งมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบนด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเครือข่ายภาคอีสานตอนบน ซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่น 6 แห่ง ได้แก่

1.3.1.1 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำน้ำกาฬศิลาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.3.1.2 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องปลาร้าข้ามปี บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี

1.3.1.3 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

1.3.1.4 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องผักคอนแคน เครือข่ายอินแปง จังหวัดสกลนคร

1.3.1.5 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพรลูกประคบชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.1.6 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการสู่ขวัญของชาวอีสาน

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร และกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาจะครอบคลุมโครงการวิจัย 6 แห่ง ดังนี้

1.3.2.1 โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำน้ำกาฬศิลาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตน้ำกาฬศิลาโชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มส่วนราชการ และกลุ่มนักท่องเที่ยว

1.3.2.2 โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องปลาร้าข้ามปี บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่มปลาร้าข้ามปี ชาวบ้านบ้านหนองบัวน้อย และชาวบ้านหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลหนองสระปลา

1.3.2.3 โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องเครื่องปั้นดินเผา บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชน กลุ่มเยาวชนนักเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกลุ่มผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผา

1.3.2.4 โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องผักคอนแคน เครื่องสำอางอินแปง จังหวัดสกลนคร มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ประสานงาน เครื่องสำอางอินแปง ครูภูมิปัญญาผักคอนแคน และครูที่สอนนักเรียนโครงการเด็กอภัยถิ่น

1.3.2.5 โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพรลูกประคบ ชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอคอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มหมอยาสมุนไพร กลุ่มโรงเรียนบ้านนา กลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบลม่วงนา และชาวบ้านผู้เคยรับการรักษา

1.3.2.6 โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการดูแลสุขภาพของชาวอีสาน มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หมอสู่วัยญกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม หมอสู่วัยญกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในอำเภอยักษ์ภูมิ จังหวัดมหาสารคาม หมอสู่วัยญกลุ่มชาติพันธุ์ไทยญ้อที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และหมอสู่วัยญในจังหวัดขอนแก่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีการสู่วัยญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิศึกษาการสู่วัยญเสี่ยวในงานใหม่ และการสู่วัยญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview: IDI) การสังเกต (Observe) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion: FGD) และการศึกษาเอกสาร แล้วนำข้อมูลที่ได้ คั้นข้อมูลสู่ชุมชน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) สังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) สรุปและเผยแพร่ ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

1.4.1 แหล่งข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาจากเอกสารชุดโครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต วิจัยภาคอีสานตอนบนมี 6 แหล่ง รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวเองตามระเบียบวิธีวิจัยและตามประเด็นโจทย์วิจัย มีแหล่งข้อมูล ดังนี้

1.4.1.1 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต: การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำหน้ากากผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์

อาการณ์ วรรณ และคณะ (2549)

1.4.1.2 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องปลาร้าข้ามปี บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ประภากร แก้ววรรณ และคณะ (2549)

1.4.1.3 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องเครื่องปั้นดินเผา บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม โดย นายวีระศักดิ์ จุลดาตย์ และคณะ (2549)

1.4.1.4 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องผักคอนแค้น เครื่องข่าอินแปง จังหวัดสกลนคร โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ละมัย รมเย็น และคณะ (2549)

1.4.1.5 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพรลูกประคบ ชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดย นางสาวมะลิวรรณ สุวรรณพฤษ และคณะ (2549)

1.4.1.6 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการสู่ขวัญของชาวอีสาน โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์กฤษฎา ศรีธรรมา และคณะ (2549)

1.4.2 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาประกอบด้วยแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 6 แห่ง ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 94 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และใช้เทคนิคสโนว์บอล(Sow ball) ดังตารางที่ 1.1 ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงประชากร และกลุ่มเป้าหมาย

ข้อมูล	ประชากร	กลุ่มเป้าหมาย
1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำน้ำตกฝิตาโชน	111	20
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำปลาร้าข้ามปี	45	10
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำเครื่องปั้นดินเผา	65	20
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องผักคอนแคน	5	5
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมอสมนไพรลูกพระคบ	24	24
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการสู้วัวของชาวอีสาน	15	15
รวม	265	94

จากตารางที่ 1.1 แสดงประชากร และกลุ่มเป้าหมาย มีรายละเอียดดังนี้

1.4.2.1 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

(1) โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำน้ำตกฝิตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีประชากรจากกลุ่ม 4 กลุ่ม รวม 111 คน มีกลุ่มเป้าหมาย 20 คน ดังนี้

1) กลุ่มผู้ผลิตฝิตาโชน จำนวน 11 กลุ่ม มีกลุ่มเป้าหมาย

11 คน ได้แก่

กลุ่มตลาด	จำนวน 1 คน
กลุ่มหลังตลาด	จำนวน 1 คน
กลุ่มบ้านน้อย	จำนวน 1 คน
กลุ่มนาเวียง	จำนวน 1 คน
กลุ่มจรัล โลงเย็น	จำนวน 1 คน
กลุ่ม KKDS (ต. คนด่านซ้าย)	จำนวน 1 คน
กลุ่ม BNDS (บ้านเหนือด่านซ้าย)	จำนวน 1 คน
กลุ่มมิตรภาพ	จำนวน 1 คน
กลุ่มมังกรคำ	จำนวน 1 คน
กลุ่มกรมทาง	จำนวน 1 คน
กลุ่มยิ้มสยามสามอ	จำนวน 1 คน

2) กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทำหน้ากากผีตาโขน ได้แก่ นายช่วง อุ้นแก้ว นายสมเดช สิงห์ประเสริฐ นางประจบ หมื่นโสม นายอภิชาติ คำเกษม นายจ้านง เนตรพงษ์ นายน่าน ภักดีสาร จำนวน 6 คน

3) กลุ่มส่วนราชการ ได้แก่ นายอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวน 2 คน

4) กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 1 คน

(2) โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องปลาร้าข้ามปี บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี มีประชากรจากประชากร 45 คน มีกลุ่มเป้าหมาย 10 คน ดังนี้

- 1) ประธานกลุ่ม จำนวน 1 คน
- 2) คณะกรรมการกลุ่ม จำนวน 3 คน
- 3) สมาชิกกลุ่มปลาร้าข้ามปี จำนวน 2 คน
- 4) ชาวบ้านหนองบัวน้อย จำนวน 2 คน
- 5) ชาวบ้านหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลหนองสระปลา

จำนวน 2 คน

(3) โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องเครื่องปั้นดินเผา บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีประชากร 65 คน มีกลุ่มเป้าหมาย 20 คน ดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน
- 2) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน
- 3) นักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 1 คน
- 4) ผู้แทนองค์กรส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน
- 5) พัฒนาชุมชน จำนวน 1 คน
- 6) กลุ่มเยาวชนนักเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 5 คน
- 7) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 10 คน

(4) โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องฝักคอนแคน เครื่องช่ายอินแปง จังหวัดสกลนคร มีประชากร 5 คน มีกลุ่มเป้าหมาย 5 คน ดังนี้

- 1) ผู้ประสานงานเครือข่ายอินแปง จำนวน 1 คน
- 2) ครูภูมิปัญญาฟักคอนแคน จำนวน 3 คน
- 3) ครูที่สอนนักเรียนโครงการเด็กชักถื่น จำนวน 1 คน

(5) โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพรลูกประคบ ชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอคอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ มีประชากร 24 คน มีกลุ่มเป้าหมาย 24 คน ดังนี้

- 1) กลุ่มหมอยาสมุนไพร จำนวน 14 คน
- 2) กลุ่มโรงเรียนบ้านนา ได้แก่ ผู้บริหารครู นักเรียน

จำนวน 5 คน

- 3) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหาร

ส่วนตำบล จำนวน 2 คน

- 4) เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบลม่วงนา จำนวน 1 คน
- 5) ชาวบ้านผู้เคยรับการรักษา จำนวน 2 คน

(6) โครงการห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการดูแลสุขภาพของชาวอีสาน มีประชากร 15 คน มีกลุ่มเป้าหมาย 15 คน ดังนี้

- 1) หมอสู่วิญกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวที่ประชาชนในจังหวัด

มหาสารคาม

จำนวน 5 คน

- 2) หมอสู่วิญกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่ได้รับความเชื่อถือจาก

ประชาชนในอำเภอพยัคฆภูมิ จังหวัดมหาสารคาม

จำนวน 5 คน

- 3) หมอสู่วิญกลุ่มชาติพันธุ์ไทยญ้อที่ได้รับความเชื่อถือจาก

ประชาชนในอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

จำนวน 3 คน

- 4) หมอสู่วิญในจังหวัดขอนแก่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบ

พิธีการสู่วิญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทัศนศึกษาการสู่วิญเสี่ยวในงาน

ใหม่ และการสู่วิญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จำนวน 2 คน

1.4.2.2 กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยมีผู้นำภูมิปัญญาการถ่ายทอดจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 94 คน ดังนี้

- (1) ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำน้ำกาฬศิลาโชน จำนวน 2 คน
- (2) ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำปลาร้าขำมปี จำนวน 10 คน

- (3) ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 20 คน
- (4) ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นผักคอนแกน จำนวน 5 คน
- (5) ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นหมอสุมไพรลูกประคบ จำนวน 24 คน
- (6) ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นการสู่วัชชาอีสาน จำนวน 15 คน

1.4.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน 6 แห่ง รวมทั้งการลงเก็บ ข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวเองตามระเบียบวิธีวิจัย และตามประเด็นโจทย์วิจัย วิชดำเนินงานวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนา กลุ่ม นำข้อมูลที่ได้คืนข้อมูลสู่ชุมชนแล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา การสังเคราะห์เนื้อหา และ เผยแพร่ นำข้อมูลที่ได้คืนข้อมูลสู่ชุมชน โดยการจัดนิทรรศการ การทำหลักสูตรท้องถิ่น การทำทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการ ดังนี้

1.4.3.1 ประชุมนักวิจัย เพื่อนำเสนอกระบวนการ และผลการดำเนินงานวิจัย จำนวน 6 แห่ง

1.4.3.2 ศึกษาเอกสารงานวิจัย การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน จำนวน 6 แห่ง

1.4.3.3 เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพการโดยการการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยทั้ง 6 แห่ง โดยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและตรวจสอบ ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายแล้วปรับปรุงข้อมูลให้สมบูรณ์

1.4.3.4 นำข้อมูล จากข้อที่ 1.4.3.1, 1.4.3.2 และ 1.4.3.3 รวบรวมมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์งานวิจัย ดังนี้

(1) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์เนื้อหา ด้วยการจัดเรียงข้อมูลด้วยโปรแกรม Excel

(2) นำมาตีความ สร้างข้อสรุป (Induction) นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ เพื่อหาความคล้ายคลึง และแตกต่างกันของข้อมูล แล้วทำการลงรหัส (Coding) แล้วเจงนับ ออกเป็นจำนวนที่เกิดขึ้น สรุปผล นำเสนอเขียนเป็นความเรียง

(3) การสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) ที่ได้จากข้อ (1) มาสร้าง สรุปพรรณนาในรูปความเรียง

1.4.3.5 นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์สรุปเป็นงานวิจัย และเผยแพร่ งานวิจัยโดยนำเสนอในงานการประชุมวิชาการเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในโอกาสการจัดงาน

ฉลองสิริราชสมบัติครบรอบ 60 ปี ในวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 ณ อาคารคอนเวนชัน ศูนย์การประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี จัดโดยสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (สมศ.) และนำเสนอในรูปแบบการจัดบอร์ดนิทรรศการ และนิทรรศการแบบมีชีวิต ณ งานประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย นอกจากนี้ได้เผยแพร่ในรูปแบบบทความทางวิชาการในวารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

1.4.3.6 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

1.4.4 แผนปฏิบัติงาน

แผนปฏิบัติงานการดำเนินงานตามกิจกรรม 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 พัฒนานักวิจัย ประชุมนักวิจัย

ประชุมนักวิจัยร่วม เมษายน พ.ศ. 2548

ระยะที่ 2 ดำเนินการจัดเก็บข้อมูล สิงหาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2548

เก็บข้อมูลเพิ่มเติม มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2549

วิเคราะห์ข้อมูลจัดทำระบบข้อมูล กรกฎาคม – สิงหาคม

พ.ศ. 2549

สังเคราะห์ข้อมูล กันยายน พ.ศ. 2549

ระยะที่ 3 กั้นข้อมูลแก่ชุมชน เผยแพร่งานวิจัย ธันวาคม พ.ศ. 2549

จัดนิทรรศการ

ดำเนินการจัดทำรูปเล่มฉบับสมบูรณ์

1.4.5 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้แก่ ผู้วิจัย แบบการสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบการสนทนากลุ่ม การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

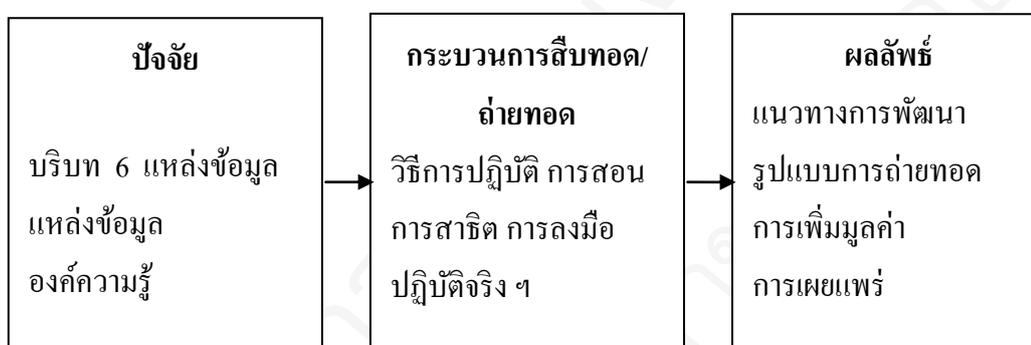
วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มตามประเด็นที่ค้นหา (Topic inquiry) และนำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และการสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) จากการสัมภาษณ์ และการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยการสนทนากลุ่มตามประเด็นที่ศึกษา นำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

1.4.7 การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีการ ด้านแหล่งข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้คืนข้อมูลผู้ชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ค้นพบจากการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน

1.4.8 กรอบวิธีดำเนินการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้ผู้วิจัยยึดแนวคิดทฤษฎีระบบในการดำเนินการวิจัย ดังภาพที่ 1.1



ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 ชุดโครงการวิจัยพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน หมายถึง โครงการวิจัยที่ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน 6 แหล่ง

1.6 คำนิยามศัพท์

1.6.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ซึ่งเรียนรู้มาจากรบรพบุรุษมาใช้ในการสร้างสรรค์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดทั้งความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิต โดยการสังเกต การคิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญา ดังนี้

1.6.1.1 ปลาร้าข้ามปี หมายถึง ปลาที่นำมาหมักตามวิธีการของการทำปลาร้า แล้วหมักไว้จนครบ 12 เดือน หรือข้ามปี

1.6.1.2 เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มบ้านกลาง ที่ทำจากดินโดยใช้แหล่งดินจากธรรมชาติ แล้วนำมาผ่านกระบวนการเผาที่อุณหภูมิต่ำก็จะได้ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะสีแดง และสีน้ำตาล รูปทรงมีลักษณะเฉพาะ แสดงให้เห็นเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผา

1.6.1.3 ผักกอนแคน หมายถึง ผักพื้นบ้านที่มีในสวนครัวภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านบัว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร

1.6.1.4 หมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องหมอยาสมุนไพรชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์

1.6.1.5 สมุนไพรลูกประคบ หมายถึง สมุนไพรพื้นบ้านที่หมอยาสมุนไพรพื้นบ้านนำมาประกอบสูตรยาเป็นผลิตภัณฑ์

1.6.1.6 หมอสูตรขวัญ หรือหมอสูตร หมายถึง ผู้ทำพิธีและสวดบทสวดขวัญ ตลอดจนคำกล่าวต่าง ๆ อันเป็นมงคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับพิธีสวดขวัญของชาวอีสาน

1.6.1.7 หน้ากากผีตาโขน หมายถึง อุปกรณ์ที่สวมใส่ศีรษะในการละเล่น ผีตาโขนจัดทำโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้ละเล่นผีตาโขนในงานประเพณีบุญหลวง ของ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.6.2 การจัดการความรู้ หมายถึง การดำเนินงานร่วมกันของนักวิจัย และชุมชนท้องถิ่น เพื่อการสร้าง และการจัดหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การเลือก หรือกรองความรู้ การกระจายความรู้ การใช้ความรู้ และการตรวจสอบติดตามความรู้ความรู้ที่ซ่อนเร้นให้เป็นความรู้ที่เด่นชัดของกระบวนการการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.6.3 การจัดการความรู้ภาคอีสานตอนบน 6 แหล่ง หมายถึง แหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 6 แห่ง ประกอบด้วย

1.6.3.1 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำหน้ากากผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.6.3.2 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องปลาร้าข้ามปี บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี

1.6.3.3 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัด

นครพนม

1.6.3.4 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง ผักคอนแคน เครื่องช่ายอินแปง จังหวัดสกลนคร

1.6.3.5 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง สมุนไพรลูกประคบ ชุมชนบ้านนา ตำบลม่วงนา กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์

1.6.3.6 โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการสู่ขวัญของชาวอีสาน

1.6.4 การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน หมายถึง วิวัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน 6 แห่ง ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้จากอดีตที่มีการเปลี่ยนผ่านองค์ความรู้จากรุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน

1.6.5 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังผู้รับการถ่ายทอดอย่างไม่หยุดนิ่ง เกิดการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างครูภูมิปัญญากับผู้รับการถ่ายทอดอย่างเป็นวัฏจักร

1.6.6 ผลผลิตของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน หมายถึง ผลผลิตขั้นต้นของชุมชนที่เกิดจากการจัดการความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาคิดแปลงเพื่อนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา 6 แห่ง

1.6.7 การเพิ่มมูลค่า หมายถึง การสร้างอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพด้วยการสร้างสรรค์องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น นำความรู้มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ

ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาทำให้ได้ทราบการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน รูปแบบการถ่ายทอด ผลผลิตของกระบวนการจัดการความรู้ และสามารถนำองค์ความรู้ไปเพิ่มมูลค่าสินค้าของชุมชนในท้องถิ่น รวมถึงการเผยแพร่องค์ความรู้ที่ค้นพบผ่านสื่อที่สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายได้